

Cultuurhistorie in m.e.r.

Waarom moet er in een MER aandacht worden besteed aan cultuurhistorie? En hoe doe ik dat dan? Hoe gedetailleerd moet het onderzoek zijn? In deze factsheet worden uw vragen kort beantwoord. Voor meer informatie kunt u terecht op de website van de [Commissie m.e.r.](#) en op de website van de [Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed](#).

Cultuurhistorie toegelicht

Bestuurders en gebruikers van een gebied vinden het steeds belangrijker dat er bij nieuwe ruimtelijke ontwikkelingen rekening wordt gehouden met cultuurhistorie. Daarom speelt de cultuurhistorie van een gebied steeds vaker een rol bij ruimtelijke planvorming, zowel in het ontwerp als bij het besluit.

Cultuurhistorie is de term die in Nederland gebruikt wordt voor de combinatie van:

- Historische (stede)bouwkunde: onderzoek van gebouwd erfgoed zoals kastelen en woonhuizen;
- Historische geografie: onderzoek van het cultuurlandschap, bijvoorbeeld verkavelingspatronen;
- Archeologie: onderzoek van het bodemarchief.

Dit worden wel de 'facetten' van cultuurhistorie genoemd. Cultuurhistorie is het verhaal achter de layout van een stad of landschap, bij historische gebouwen en archeologische vondsten.

Milieueffectrapportage is bedoeld om de effecten op de leefomgeving van een plan of project in beeld te brengen. Cultuurhistorie maakt deel uit van die leefomgeving. Effecten op cultuurhistorie moeten dus in een milieueffectrapport beschreven worden, net als effecten op natuur of luchtkwaliteit.

Ook in de wet is dit verankerd. In de Europese richtlijnen voor m.e.r., in de Wet milieubeheer en in de Monumentenwet is aangegeven dat, wanneer er een MER gemaakt wordt, aandacht moet zijn voor cultuurhistorie.

Wat voor onderzoek?

Hoe verzamel je nu de juiste gegevens, en hoeveel informatie is 'genoeg' voor het MER? Hoewel cultuurhistorie zeer locatiespecifiek is, zijn er toch vragen die bij iedere m.e.r. een rol spelen zijn:

- **Wat gaat er gebeuren?** Bedenk of het project of plan gevolgen kan hebben voor het bodemarchief, gebouwde monumenten of voor cultuurlandschap. Let op: gevolgen kunnen ook indirect zijn (zie kader).
- **Wat wordt er besloten?** Zijn er na het te nemen besluit nog mogelijkheden om de locatie te verleggen of de inrichting aan te passen? Of legt het besluit gedetailleerd vast wat er gaat gebeuren? Hoe meer 'schuifruimte' er nog is, hoe minder gedetailleerd het onderzoek voor m.e.r. kan zijn. Het ontwerp kan dan nog aangepast worden aan gegevens die later beschikbaar komen.

- **Kunnen er cultuurhistorische objecten of structuren aanwezig zijn?** Voor een eerste inventarisatie kunnen bestaande informatiebronnen benut worden: de informatie op [KICHL](#), provinciale en gemeentelijke waardenkaarten en archieven.
- **Wat is er mogelijk** om cultuurhistorische elementen juist te benadrukken of te benutten?
- **Wat moet het bevoegd gezag weten** om cultuurhistorie goed mee te kunnen wegen bij de keuzes die gemaakt worden? (zie ook de voorbeelden).

Aandachtspunten

- Ruimtelijke projecten kunnen ook positieve effecten hebben op cultuurhistorie. Denk aan het weer herkenbaar maken van grafheuvels of zichtlijnen. Beschrijf positieve effecten ook in het MER.
- Zowel de aanleg- als de beheers- (of gebruik-) fase van een project kan gevolgen hebben.
- Laat de effecten zien op de drie 'facetten' afzonderlijk. Stel: alternatief A is positief voor archeologie en negatief voor het cultuurlandschap en alternatief B precies andersom. Opgeteld tot één totaalscore 'cultuurhistorie' lijkt het dan alsof beide alternatieven neutraal scoren. Dat is een vertekening van de werkelijkheid.
- Let ook op indirecte gevolgen voor cultuurhistorie. Door verandering van de grondwaterstand kunnen archeologische vondsten en funderingen van historische gebouwen worden aangetast. Door zetting van grondlagen verstoort de samenhang van archeologische vondsten.
- Maatregelen om andere milieueffecten te mitigeren kunnen zelf ook weer gevolgen hebben voor cultuurhistorie. Denk aan geluidsschermen die de openheid of zichtbaarheid verstoren, bodemsanering die de grondwaterstand (tijdelijk) verandert.
- De waarde van cultuurhistorische objecten hangt vaak deels samen met hun omgeving. Als de omgeving verandert kan dat de waarde van het object verminderen, ook al blijft het zelf ongestoord.
- Soms is het zinvol een 'cultuurhistorisch alternatief' te maken, waarin de doelstelling op een zo cultuurhistorie-vriendelijk mogelijke manier wordt behaald. Zo wordt nog duidelijker welke keuzes er gemaakt kunnen worden.

Handreiking cultuurhistorie in m.e.r.

Het kan moeilijk zijn om te benoemen wat er precies 'waardevol' is aan cultuurhistorische zaken en hoe 'erg' gevolgen zijn. De Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed heeft een handreiking '[Cultuurhistorie in m.e.r. en MKBA](#)' gemaakt. Deze biedt een methodiek om de 'waarde' van cultuurhistorische zaken te analyseren en te benoemen. De waarde wordt bepaald door drie soorten kwaliteiten:

- beleefde kwaliteit: de herkenbaarheid/zichtbaarheid;
- fysieke kwaliteit: is het nog intact;
- inhoudelijke kwaliteit: wat vertelt het object.

Hiermee wordt de cultuurhistorische waarde van een object onderbouwd en het effect van het plan daarop objectief beschreven. Daardoor zijn effecten beter af te wegen.

Beleid

Het Nederlandse beleid is erop gericht cultuurhistorische objecten ter plekke te behouden. Vaak is dat mogelijk door deze een nieuwe functie te geven: 'behoud door ontwikkeling'. Bijvoorbeeld door een historisch gebouw gebruiken als te museum of er appartementen in te maken.

Archeologische objecten worden bij voorkeur onverstoorde in de grond bewaard (behoud 'in situ'). Dat is niet alleen goedkoper. De waarde van archeologische zaken zit in de informatie die ze opleveren bij opgraving. Maar dat kan maar één keer; bij opgraven gaat onherroepelijk informatie verloren. Door behoud 'in situ' kunnen ook toekomstige generaties uit de eerste hand van deze informatie kennisnemen. Bovendien zijn er dan waarschijnlijk betere onderzoeksmethoden en -technieken.

Cultuurhistorie: lust of last?

Aandacht voor cultuurhistorie bij ruimtelijke ontwikkelingen wordt meestal als verrijking gezien. Een project krijgt meer identiteit door archeologische vondsten, landschapspatronen of historische gebouwen erin te verwerken. Als vanaf de start gekeken wordt naar aanwezigheid van cultuurhistorische waarden, kunnen deze waarden een positieve bijdrage leveren aan de planontwikkeling. Als te laat aan het licht komt dat er cultuurhistorische zaken belangrijk zijn, levert dat vaak juist vertraging op. Daarom is het belangrijk om cultuurhistorische waarden vroeg inzichtelijk te maken. M.e.r. is hier een goed instrument voor. De bevindingen uit de m.e.r. kunnen dan benut worden bij de planvorming.

Voorbeelden en valkuilen

1) Bouwhistorische waarde versus zichtbaarheid

In het plangebied voor een woningbouwlocatie staan een klein maar monumentaal kasteel en een onopvallende, wat vervallen ogende boerderij. Eén van de twee moet wijken. Uit het MER blijkt dat het kasteel na een brand in 1998 volledig nieuw is opgetrokken. De boerderij heeft in 1920 wel een facelift gekregen, maar de fundering, de balkenconstructie en grote delen van de muren dateren uit de veertiende eeuw. Relevante informatie: het bevoegd gezag moet dus een keuze maken tussen enerzijds inhoudelijke kwaliteit en anderzijds beleefde kwaliteit.

2) Samenhang

Het MER dient om een tracé voor een nieuwe weg te bepalen. Een belangrijke waarde in het plangebied is de verkavelingstructuur: een 'slagenlandschap' (lange smalle percelen). Die structuur staat niet op zichzelf maar is ontstaan vanuit een ontginningsbasis (lintdorp). Bij het vergelijken van tracé-alternatieven moet dan de samenhang van verkaveling en dorp een rol spelen. Een tracé parallel aan de slagen is het minst verstorend, gevolgd door een doorsnijding aan het eind van de kavels. Een tracé tussen het dorp en de kavels verstoort het meest.

3) Verschillende keuzes in de stad

In een dichtbebouwd stedelijk gebied komt een groot nieuw gebouw. Hiervoor moet het eeuwenoude stratenpatroon worden aangepast. Uit het MER blijkt dat het in één alternatief mogelijk is een zichtas vanuit het oude stadhuis te herstellen. Een straat die in een ander alternatief moet wijken, blijkt een oude veedrijfroute uit de ontstaansperiode van de stad te zijn.

Later moeten keuzes worden gemaakt over aangrenzende panden; welke worden afbroken of minder zichtbaar? Uit het MER blijkt dat een schattig middeleeuws pandje een fantasie-reconstructie uit 1968 is, terwijl het lelijke kantoorpand ernaast een zeldzame betonconstructie uit de wederopbouwperiode bezit. Om het MER bruikbaar te maken voor de bestuurder moeten zulke verschillende effecten goed worden weergegeven en niet zonder meer worden 'opgeteld'.

4) Cultuurhistorie of fantasie?

Voor een ecologische verbindingzone in een beekdal wordt een 'cultuurhistorisch ontwerp' gemaakt. Het ontwerp is gebaseerd op middeleeuws waterbeheer, met onder andere 'vloeiveiden' en watermolens. Het blijkt echter helemaal niet zeker te zijn of deze elementen ter plekke aanwezig zijn geweest; er is onvoldoende grondig onderzoek gedaan door de ontwerpers. Dit gaat ten koste van draagvlak voor het ontwerp; bewoners herkennen er niet het oude landschap in. Cultuurhistorie kan dus een meerwaarde aan een plan verlenen, maar dan moeten wel de juiste gegevens tijdig beschikbaar zijn.

Meer informatie?

Meer informatie vindt u op www.commissiemer.nl

U kunt uw vraag ook stellen aan de helpdesk van de Commissie voor de m.e.r.:

- 030-234 7666
- kennisplatform@eia.nl

In deze reeks verschijnen ook regelmatig factsheets over andere thema's, zoals plan-mer, de Crisis- en Herstelwet en de werkwijze van de Commissie.

Overheden kunnen voor vragen over m.e.r.-plicht terecht bij InfoMil: www.infomil.nl.

De informatie in deze factsheet is bedoeld als algemene handreiking voor de praktijk, maar bevat nadrukkelijk geen specifiek advies voor individuele situaties. U kunt hier geen rechten aan ontleen.

Versie 2 november 2010